

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Павло
Загребельний

ДИВО

Харків
«ФОЛІО»
2023

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Хто звів семибрамні Фіви?
В книгах стоять імена королів.
А хіба королі лупали скелі
й тягали каміння?
А без ліку руйнований Вавилон —
Хто відбудовував його щоразу?..
В яких халупах
Жили будівники золотосяйної Ліми?
Куди пішли муляри того вечора,
як закінчили Китайський мур?
Великий Рим повен тріумфальних арок,
Хто спорудив їх? Над ким
Тріумфували цезарі?
І хіба в славетній,
Щедро оспіваній Візантії
Були самі палаци для громадян?..
Юний Александр завоював Індію.
Невже сам?
Цезар розбив галлів.
А чи мав коло себе бодай кухаря?
Філіп іспанський плакав,
Коли затонув його флот.
Невже ніхто більше не плакав?
Як багато історій.
Як багато запитань.

Б. БРЕХТ,
Запитання читача-робітника

1965 РІК ПРОВЕСІНЬ НА ДМОР'Я

Найперше мусимо з допомогою мікроскопа дослідити всі відхилення від предмета.

П. Пікассо¹

Може, їх вабило вікно. Ще позаторік його не було, Отава добре пам'ятав, що в цій оберненій до моря стіні кафе «Ореанда» були звичайні два вікна з банальними брижистими шторами з кремової чесучі. Але потім хтось, достосовуючись до моди, вивалив стіну геть і утворений в такий спосіб отвір затулив суцільним склом, привезеним з Артемівська, а то й з самої Німеччини (що теж було модно серед будівельників) і вправно вставленим у ковану залізну раму, вміло тоновану лискучо-чорною фарбою, що вже дало й зовсім неочікуваний ефект поєднання модерну зі старовиною, бо чорна залізна рама видавалася мовби кованою в простій сільській кузні, на старезному ковадлі, коло горна і старих міхів, зшитих з грубих шкір, зверху й знизу триманих дубовими дошками, що мали вигляд набгато побільшених людських долонь, і коли верхня доло-

¹ Всі епіграфи Пікассо на титулах — з його п'єси «Пожадання, впіймане за хвіст», написаної у перший рік окупації Парижа гітлерівцями. (*Тут і далі, у посторінкових виносках, пояснення авторські*).

ня натискувала на міхи, вони склалися, випускали з себе все повітря, вдуваючи його в горн, і з горна спершу вири-
вався сизий дим, а потім вугілля починало жевріти ясніше
і ясніше, а там яріло білим, і залізо, яке розпікалося в гор-
ні, а потім викувалося на ковадлі, несло на собі все, що
мала кузня: чорноту мертвого вугілля, сизість диму, видму-
хуваного міхами, яскраві вибіки вогню, полиск важких
ударів молота і твердого лежа-ковадла.

Але для цих чотирьох чоловіків, які щодня спускалися
з гір, де був їхній санаторій, важило, власне, й не саме вікно,
і не оте дивно широке скло, і не викувана з чорного заліза
рама, якою могли б пишатися на будь-якому європейському
курорті. Важило навіть не море, оте море, що заливало все
вікно від краю до краю, виповнювало його майже до самого
верху, не лишаючи для неба місця, бо небо не могло вдо-
вольнитися вузьенькою смужечкою, йому теж потрібен був
простір не менший, аніж для моря, а якщо вже бути точним,
то небо завжди і скрізь усе ж таки додало море своєю без-
крайністю, однак тут воно вимушене було поступитися
і вдовольнитися в дивному вікні смужечкою завширшки
в кілька пальців. Залежно від погоди смужечка вужчала або
ширшала, і темна лінія обр'ю або ж наближалася до верхньої
перекладини рами, або ж віддалялася, ще більше підкреслю-
ючи чорноту й дикість заліза, його міцність і твердість.

Так от, якщо вже всі вони збиралися щодня в кафе «Оре-
анда», зваблені широким небаченим вікном, то важило не
саме вікно і не море, що заливало його вщерть, а просто гі-
лочка невідомого дерева, яке росло перед кафе, росло десь
унизу (кафе містилося на другому поверсі високого старо-
винного будинку, складеного з грубих кам'яних квадрів)
і несміливо простягнуло одну лише свою гілочку до нового

вікна, так ніби когось там могла зацікавити ця квола деревина в місці зіткнення розкованої стихії з точно продуманою (якщо можна так пишно висловитися) красою, що відповідала існуючим настроям, просто кажучи — снобізмові.

Та, може, слід було починати не з вікна, а з їхньої чоловічої самотності, яка зштовхнула їх чотирьох, таких різних, таких несхожих, звела їх з гір униз, а вже тільки тоді вони побачили це вікно і взяли столик коло нього, і той столик став їхнім постійним місцем для щоденних посиденьок від п'ятої до сьомої вечора, а то й пізніше.

Імена значення не мають. Ясна річ, можна б назвати всіх чотирьох, та ще й додати докладний життєпис кожного. Але чи треба? Один був інженер, один (що вже й зовсім незвично) — поет, один — лікар, четвертий — Отава.

Вікно запримітив ще знадвору не поет, і не Отава, і не лікар (професія, що її найохочіше вміщають на пограниччі між усіма звичайними професіями і мистецтвом), а інженер, кучерявий молодий здоровань, наймолодший з усіх, трохи по-жіночому кокетливий і надзвичайно сучасний у кожному поруху, в кожному вчинку й навіть слові.

— Вже уявив нас за цією вітриною! — вигукнув він. — З одного боку ми, з другого — море. А між нами — невидима субстанція, яку можна б назвати екзистенцією мертвої матерії.

— Ну, а вже ти тоді — есенція буття, — буркнув Отава.

Вони посміялися з інженерового пишномовства, однак пішли в кафе, яке саме відчинилося після денної перерви, і їм справді сподобалося все: і широке вікно, і його небуденна залізна рама, і багато моря за прозоро-неіснуючим склом, і тонка нитка обр'ю, що пульсувала вгорі, мов жива жилка простору.

Поет перший вчепився поглядом у гілочку, що несміливо стриміла збоку, ще по-зимовому чорна, кострубато-незграбна, мов уламок абстрактної скульптури або небачений корал, що виринув із темних океанічних глибин.

— Я писатиму про це дерево, — сказав він, посвистуючи від вдовolenня. Він робив це отак: сі-сі і дуже втішався своїм оригінальним свистінням, а ще більше тим, що ніхто не догадався висловлювати майже всі свої почуття таким дивним робом.

— Коли мене люди не бачать, я віддаю їм свої вірші, — казав він, — коли ж присутній я сам, тоді — сі-сі!

— Сонет чи відразу поему? — прискалив насмішкувате око Отава, який чіплявся з своїм кепкуванням до всіх, і всі, хоч як це дивно, досить легко зносили його насмішкуватість, призви-чайлися до неї і навіть нудьгували без свого лукавого товариша.

— Старий, — не ображаючись, мовив поет, — ти нічого не розумієш. Така гілочка не вміститься й у поему. Сі-сі!

— Людина повинна бути оригінальною, — сказав інженер. — Якщо в тебе немає оригінальності, то ти повинен хоча б вигадати її. Наприклад, я вигадав для вас оце вікно. Що далі?

— А далі ми питимемо чорну каву, — сказав лікар.

— З медичинським спиртом, — додав Отава.

— По-моєму, в тебе було тяжке дитинство, — незлобиво сказав лікар. — Чорним гумором, як правило, страждають люди, в яких було тяжке дитинство.

— А буває гумор білий? — поцікавився Отава.

— Старі, я прочитаю вам один свій вірш, — втрутився поет. — Це вірш про аристократизм. Сі-сі!

Він був маленький і широкий, майже квадратний у статисти. Мабуть, у минулому штангіст чи боксер. Його про це

ніхто не розпитував, а він не мав часу на розповіді, бо або ж сісікав, або ж без кінця читав свої вірші, які всі троє за кілька днів знали напам'ять.

Вірш був модерний, як вікно, коло якого вони сиділи.

*Якщо ти прокинешся рано-вранці
Серед білого сум'яття простирадл і подушок,
І снігова білість різоне тобі в очі,
І ти задихнешся від крижаного холоду самотності,
І помандруєш поглядом до вікна,
Мерцій пошлеш блискавицю свого погляду до вікна —
До цього прорубу в одвічній людській самотності —
І станеш шукати там неба великих надій,
Бо, прокидаючись, ми завжди вимандруємо на пошуки
неба для наших надій.*

— Я ще можу припустити, що ти міг таке скласти, — сказав Отава. — Але як ти міг це запам'ятати?

— Старий, з тебе ніколи не буде аристократа. Ти вмреш плебеєм. Сі-сі! — просвистів поет.

— Я, наприклад, потомствений робітничий клас, — сказав інженер, — але це не заважає мені бути модерним і оригінальним.

— Старий, я теж робочий клас, — сказав поет. — Я навіть працював на кораблебудівному. Хто знає, як варять трубу на судні? Сі-сі!

— Ми тільки вдаємо інтелігентів, — спробував помирити їх лікар. — А, власне, хто ми? Діти робітників, селян. Така в нас країна. Все починалося з самого початку, на голому місці. Я, наприклад, виріс у селі, де не було навіть фельдшерки. А тепер маю в своєму розпорядженні цілу клініку. Хто б сподівався?

— Треба написати про тебе нарис у газеті, — докинув Отава. — Це так мило: з простого селянського хлопця виріс видатний лікар. Або: з корабельної труби — в поезію з її наймодернішими вивертами! Або: син чорноробів і ливарників керує цехом або й цілим заводом, а на дозвіллі колекціонує платівки з джазовими мелодіями, читає Кафку в перекладі і Фолкнера в оригіналі, знає всі марки японських, американських, голландських і західнонімецьких транзисторів, вміє...

— Старий, досить! Сі-сі! — зупинив його поет. — Їде кава. Ми будемо пити чорну каву, якої не пили наші предки.

— Мої предки якраз пили каву, — похмуро промовив Отава. — То й що з того? Я професор і син професора, а мій батько теж був сином професора ще царського, а той теж був сином професора, і так без кінця.

— Вони були професорами вже тоді, коли ще й професорських звань не було на світі? — делікатно поцікавився лікар.

— Очевидно, — сказав Отава.

— Не бачу підстав для роздратування, — низав плечима інженер, — по-моєму, тут все о'кей. Інтелігенція — це звучить гордо. Я десь недавно навіть читав, що інтелігенція — слово не іноземне, а російське.

— Років через п'ятдесят знайдуться охочі привласнити й слово «джаз» або ще щось, — засміявся Отава. — Дивуватися не треба.

— Старі, — відсorbуючи гіркої кави, ляснув у долоні поет, — я прочитаю вам свій вірш про старих жінок. Увага! Сі-сі!

Кафе поступово виповнювалося людьми, гамором, цигарковим димом, і, коли цей поступовий процес заповнення дійшов до краю, четверо мовчки перезирнулися між

собою, вдоволені, що тіснява й колотнеча їх зовсім не зачіпають, що вони й надалі зостаються самі, наодинці з безмежжям моря, щедро дарованим їм оцим дивним, майже чарівним вікном.

— Екзистенція буття, — зі смаком повторив інженер.

— Ти повинен вивчити французьку, щоб в оригіналі читати Сартра і Камю, — не втерпів, щоб не кольнути, Отава.

— Цікаво, скільки знаєш іноземних мов ти? — поцікавився лікар.

— Скільки треба, стільки й знаю, — відповів Отава.

— Сі-сі! — свиснув поет. — А якщо тобі, як от мені, не потрібна жодна іноземна мова?

— Тоді не знаю жодної, — хмикнув Отава.

— Якби я був сином професора, — зітхнув інженер, — це було б прекрасно. А так доводиться надолужувати прогаяне в дитинстві. Не було відповідної обстановки.

— Ну так, — Отава говорив майже зло, — не вчив тебе грати на роялі професор Гольденвейзер, академік Соболевський не читав латини, Ігор Грабар не водив по художніх музеях.

— Ну, не будемо сваритися, — заспокійливо промовив лікар. — Кожен мав те, що міг мати. І тепер теж має те, що може, тобто хоче. Не всі народжуються професорами чи там героями, міністрами. Але стати ними може кожен.

— І встати теж може кожен, — вигукнув поет, якому так і не дали прочитати вірш про старих жінок. — А тому встали! Ходімо! Сі-сі!

Вони приходили до свого вікна щодня. Найчастіше незлобиво сперечалися між собою, іноді просто мовчали, посьорбуючи каву, відмахуючись від поета, який намагався просунути в мовчанку свої вірші.

— Ти прочитай нам що-небудь з ненаписаного, — просив його в такі хвилини Отава, і цей дотеп по-справжньому подобався всім, окрім поета, звичайно, який миттю спалахував і мало не ліз у бійку з Отавою.

— Старий, — розмахував він короткими м'язистими руками, — якщо хочеш, то все справжнє ще не написане і невідомо, чи буде й написане будь-коли.

Отож, вони стали ходити до «свого» вікна щодня. Спершу Отава все очікував, що його товаришам набридне отаке, не зовсім звичне для курортників, гаяння часу, але згодом і сам уже став боятися, щоб часом не розруйнувалося їхнє товариство, щоб не піддався хто-небудь з них на банальні, але такі непереборні спокуси, яким піддавалися щоразу тисячі людей повсюди і завжди.

Наприклад, танці. Навіть зараз, коли курзал і всі літні майданчики ще тільки лагодилися для справжнього сезону (бо хто ж їздить на курорти взимку) і коли тільки ті санаторії, що мали великі клуби, могли дозволити собі розкіш щовечора влаштовувати для своїх і прибудлих курортників танці, так от навіть зараз це немудре і, якщо розібратися, досить безглузде заняття набувало розмірів всезагального шалу або й пошесті. На танці бігли всі — молоді й старі, здорові й хворі, холості й одружені, вродливі й такі, що ліпше б їм сидіти вдома та нікому не показуватися, — для всіх день був лише коротким і нудним вступом до блаженного вечора і до ночі, коли з саморобних естрад пролунають перші звуки музики і перші пари рушать у звабливу подорож по чарівливому морю в пошуках островів і цілих архіпелагів симпатії, захоплення, а то й кохання. До танців готувалися самовіддано й ретельно. З валіз діставали й випрасовували яскраві вбрання, зачісувалися, чепурилися, мов ті птахи, що більшу

частину свого життя витрачають на чищення пір'я. І все для того, щоб у вечірніх залах, в тіснях і піннях вмиг позбутися свого лиску, втратити все набуте такою старанністю впродовж дня.

Інженер, поки вони ще не набачили свого вікна, кілька разів рвонув на танці, навіть завчасно вибрав собі партнерку і поставив її кандидатуру на обговорення всього їхнього товариства. Ясна річ, інженер, як людина сучасна і з великими претензіями, накинув оком на жінку найвродливішу, точніше, найпоказнішу в усьому санаторії. Була вона ще зовсім молода, висока, міцно, але приємно збудована, мала лукаво вигнуті уста і різнобарвні очі, стриглася під хлопця, носила завжди обтісли светри і туристські штани з еластички.

— Якщо я її сьогодні запрошу трохи побацати? — спитав інженер. — Які будуть думки?

— Занудлива особа, — сказав поет, — я її знаю. Вона теж з Москви. Художниця. Вважає себе геніальною. Сі-сі!

— По-моєму, навіть дуже приємна особа, — зітхнув лікар, який починав уже повніти і завжди зітхав, коли бачив струнких молодих жінок.

— А що скаже професор? — поцікавився інженер.

— Якщо вона справді художниця, то це вже не жінка, — похмуро посміхнувся Отава, — якщо ж лишилася справжньою жінкою, то ніяк вона не художниця.

— А Жорж Санд? — сказав лікар.

— Виняток, який тільки підтверджує правило.

— Сі-сі! — свиснув поет. — Мені така теорія до вподоби. Старий, ти геній!

— І все ж таки я запрошу її на якийсь твістик, — затявся інженер.

До сніданку він вийшов брезкий і злий.

— Як ваша художниця? — не втерпів лікар, втягуючи живіт, для чого йому доводилося ставити руки на боки і непомітно заганяти пальцями свої «капіталістичні накопичення» під ребра.

— А ніяк, — похмуро буркнув інженер. — Отава сказав правильно.

— Сі-сі! — по-своєму прокоментував інженерові слова поет. — А точніше?

— По-перше, вона не вміє танцювати ні твіста, ні взагалі будь-чого модного, а по-друге, вона відмовилася йти на танці.

— Тобто навпаки, — уточнив Отава, — спершу вона відмовилася з тобою йти, а вже потім ти вирішив, що вона не танцює твіста. Очевидно, ти послав телеграму в Спілку художників, і звідти тобі пояснили. — Сі-сі! — глумливо пошвиств поет.

Після того цікавість до художниці в їхньому товаристві не зменшилася, а навіть побільшала, але була то цікавість чисто теоретична. Просто знічев'я перекидалися вони між собою двома-трьома словами про художницю, коли бачили її після сніданку або обіду, лікар зітхав, бо така жінка, така жінка, інженер поскрегочував зубами, бо як вона сміла, як вона могла, поет сісикав, бо не міг терпіти поблизу ще одної людини, яка хоче привласнити неподільне право на геніальність, лише Отава був абсолютно байдужий до художниці, як взагалі до всіх жінок, які жили в їхньому санаторії і які зустрічалися їм щодня на набережній, байдужий до танців, до знайомств, до любовних пригод.

І хоч по-давньому кепкував зі своїх товаришів, але поступово став відчувати вдоволення щоденним сидінням у кафе, спокійним перекиданням словами, мовчанкою. Гарно було

думати, дивлячись на море, на абстрактну гіллячку за вікном, відчуваючи водночас, що ти не сам, що коло тебе ще люди, доброзичливі, спокійні, гарні, розумні, хоч і не позбавлені якихось там вад чи слабостей. Бо хіба ж позбавлений усього того добра ти сам?

Так тривало досить довго, вже наближався день, коли всі вони мали роз'їхатися з санаторію, вже віяло з-за моря теплом, казали, що десь буцімто навіть зацвіло перше мигдалеве дерево, але цьому ніхто не вірив; Отава відчував себе помолоділим, виснаженість, викликана впертою роботою, минула, знову були в ньому сили й уперта наполегливість, що ними так умів він дивувати всіх, хто знав його ближче.

І, певно, в багатьох людей теж добігали до кінця дні перебування коло моря, і люди раділи поверненню додому, але водночас жалко їм було розлучатися з морем і горами, якась непевна тривога закрадалася в їхні душі, люди ставали метушливими, не знали, куди себе подіти, кидалися то до моря, на широку набережну, то забиралися в гори до водоспаду, то рвалися всі на концерт прибулої з Москви знаменитості, то забиралися в маленькі кафе, набивалися туди набгом, сиділи там до пізньої ночі, а потім раптом згадували, що на автовокзалі став до дії новий ресторан, надзвичайно модерний, з фінськими меблями, з грузинською чеканкою, і бігли через усе місто туди, щоб встигнути до закриття.

І в кафе «Ореанда» в ці дні було повно, аж тріщало. Десятки нових відвідувачів, які ніколи туди й не потикалися, блукали тепер поміж столиків і допитувалися, чи немає вільного місця або хоч коли якийсь там місце звільниться.

— Ореанда, — глибоко зітхаючи від насолоди, показував інженер, — прекрасне слово! Особливо коло цього вікна, наповненого морем. Ореанда.

— Сі-сі! — посвистів поет. — Старий, дозволь нам, поетам, встановлювати ціну слів. Ореанда — це сі-сі!

— Ще є симпатичне слово — «Асторія», — докинув лікар. — В Ленінграді ресторан «Асторія» — просто чудо.

— Славнозвісні слова! — вигукнув інженер.

— Славнозвісні — горезвісні, — посміхнувся Отава. — Астор був якийсь чи то спекулянт, чи просто здирщик. Потім пожертвував якісь гроші на готель чи на бібліотеку — і от пішло по всьому світі: асторії, асторії. Я особисто не вірю красивим словам.

— І красивим жінкам, — сказав інженер, дивлячись поза своїми товаришами кудись до дверей, щось там розрізняючи в суцільному сизому тумані від диму й випарів.

Він дивився туди так уперто, немов вичаровуючи своїм поглядом щось бажане, що всі коло столика теж поступово стали переводити погляди до дверей, і всі побачили свою художницю з подругою, маленькою гостроносою сухою жіночкою.

Вони стояли коло дверей, трохи розгублені, знетямлені гамором і задимленістю, але, певно, надворі було сирощ і холодно, їм не хотілося так відразу повертатися туди, звідки вони щойно прийшли, тому вони з безнадійною наполегливістю намагалися видивитися бодай одне вільне місце. Художниці, видно, стало жарко, бо вона розстебнула своє біле пухнасте пальтечко; може, їй і не хотілося сюди йти, а тим більше не хотілося отак безглуздо стояти коло дверей і вишукувати те, чого тут однаково не знайдеш, вона щось сказала своїй подрузі, зневажливо кривлячи свої лукаві уста, але та коротко їй відмовила і вперто блукала поглядом по залу з байдужою затятістю, притаманною жінкам невродливим і трохи зневаженим, які звикли

пробиватися в житті без будь-чєї підтримки і завдяки цьому виробили в собі твердий характер і неабияку наполегливість.

Мабуть, існує магнетизм поглядів, бо, зрештою, художниця повернула обличчя до вікна (а перед тим вона мовби навмисне відверталася), і її погляд зустрівся відразу з чотирма поглядами. Художниця ледь посміхнулася, здалеку кивнула чи то всім одразу, чи тільки інженерові, який все ж таки був хоч трохи їй знайомий, і рішуче попростувала до столика коло вікна. Подруга пішла за нею.

— Ви пробачте, — сказала, наближаючись до них, художниця, — і не подумайте, що ми нахаби. Але справді — жодного місця. А нам би хотілося хоч трохи зігрітися.

— Всі слова зайві! — підхопив інженер. — Сідайте поки що на мій стілець. Я миттю роздобуду для вас усе, що треба!

Він побіг кудись у дим і гамір, художниця посадовила на інженерів стілець свою подругу, а сама стала коло вікна, вигідно вирізняючись на його темному тлі.

— Беріть мій стілець! — похопився лікар.

— Дякую. Я підожду, — сказала художниця. Вона чомусь дивилася на Отаву, так ніби мовчки запитувала: «А ти чого не запропонуєш дамі стільця?» — і від цього німотного запитання на Отаву найшла дивна затятість. Він, хоч спершу хотів зробити те саме, що й лікар, тепер ще міцніше вмотивувався і послав художниці так само німотну відповідь: «Якого чорта! Могла б собі пошукати місця деінде!» Сам не знав, чому його дратувала її присутність, але вдіяти з собою нічого не міг.

Повернувся інженер з двома стільцями в руках, за ним ішла кельнерка, яка несла каву для обох жінок і пляшку коньяку.

— Прошу, — розкланявся інженер, — каву ми вже п'ємо чотири години, отже, кава тільки для дам. Щоправда, коньяк ми теж пили, але гадаємо, дами не відмовлять нам у приємності випити разом з нами.

— Якщо ви вже такий галантний, — сідаючи, сказала художниця, — то хоч би запитали нас про наші бажання.

— Читаю по очах, — бадьоро потер долоні інженер.

— Ви, мабуть, училися цьому в солдата Швейка, — посміхнулася художниця. — Він це робив напрочуд вдало. Щоправда, з офіцерськими дружинами.

— Він читає тільки Фолкнера, — обізвався Отава, — до того ж — в оригіналі.

— Так? — повернулася до нього художниця. — А ви?

— А я тут ні до чого, — сказав Отава і вмочив губи в чарку з коньяком, хоч пити й не хотів. Просто хотілося, аби художниця відчепилася від нього.

— Він читає тією мовою, якою йому потрібно, — гордо повідомив лікар, який міг бути великодушним навіть там, де йшлося про завоювання симпатій жінки.

— І що ж ви читаєте? — не відставала від Отави художниця.

— Спитайте нашого поета. Читання — його спеціальність, — відбуркнув Отава.

— Ми з Дімою знайомі ще по Москві. Я приблизно знаю коло його зацікавлень, — відповіла художниця. — Ти не ображаєшся, Дімо?

— Сі-сі! — відповів поет.

— Москва — велике місто! — зітхнув лікар, переживаючи за свій невеличкий обласний центр, де була його клініка.

— Центр, — розвів руками інженер і підніс келишок, — прошу, за прекрасних дам, які живуть у самому серці нашої Батьківщини, і за їхні, отже, серця.

— Ви що, — примружилася художниця, — лікар-кардіолог?

— Ні, лікар якраз я, — знову кинувся на виручку лікар, — а він інженер. Між іншим, з групою товаришів... на державну премію...

— Ага, група? Один з сошкою, семеро з ложкою? — Художниця засміялася.

Але інженер не образився.

— У нас справді колективна робота, — сказав він, — але давайте не про це. Ми тут відпочиваємо. Так давайте ж! За Москву і її людей ми випили. Тепер я пропоную за Київ! Прекрасне місто!

— І велике місто, — додав, зітхаючи, лікар.

— А хто з Києва? — спитала художниця.

— Отава, — пояснив інженер, — і народився в Києві, і виріс, і батьки, і діди — всі з Києва, ще, мабуть, від князів.

— Росли, як отава, — сказав Отава.

— То це ви там усі куполи золотом покрили? — спитала художниця.

— Без золота не можемо, — тим самим відповів їй Отава, — це вже в нас у крові. Спимо тільки під золотими покрівлями, як далай-лами.

— Не знала, що потомствені кияни такі, — вдавано злякалася художниця.

— Якщо пити, то давайте. — Отава вже й зовсім став сердитий. Все ж таки якийсь біс штовхав його сьогодні під ребро і весь час спонукав на хлоп'ячі вихватки.

Художниця випила, налила ще келишок і знову випила без тосту. Її подруга злякано ворухнулася на своєму стільці.

— Тайко, — сказала вона до художниці, — тобі ж не можна так багато пити.

— А хіба це багато? — засміялася художниця і знову налила собі. Раптом вона помітила, що чиясь рука накрила келишок. Вона підвела очі, то була рука Отави.

— Що це має означати? — спитала суворо художниця.

— Раз вам не можна, то навіть?

— А звідки ви знаєте, що не можна?

— Ну, сказала ваша подруга.

— Між іншим, її звуть Ліна, і вона декоратор з Великого театру.

— Приємно, але однаково ви не пийте більше, — Отава наполягав, дедалі більше дивуючись своїй поведінці.

— А яке вам діло? — художниця гнівалася вже навсправжки.

— Таїсо! Сі-сі! — нагадав про себе поет. — Зверни увагу на свого давнього знайомого. Я хотів би тобі...

— Ти мені не подобаєшся, — обрізала його художниця, — і прекрасно знаєш про це!

— Ну, тоді... — Поет заховав руки під стіл, нюхнув навіть щось із випитої чарки і притишеним, як завжди перед читанням віршів, голосом сказав: — Тоді я прочитаю вам усім вірш. Але прошу уваги! Ви ще мене не знаєте! Якщо я прошу уваги, то це серйозно! Чуєш, Тайко! — І, не чекаючи нічийої згоди, він заплющив очі й почав:

Якщо ти прокинешся рано-вранці...

Біс і далі штовхав Отаву під бік і доштовхався вже до того, що Отава, не даючи поетові змоги прочитати наступний рядок, квапливо процитував:

Серед білого сум'яття простирадл і подушок...

ЗМІСТ

1965 РІК. ПРОВЕСІНЬ. НАДМОР'Я	5
РІК 992. ВЕЛИКИЙ СОНЦЕСТІЙ. ПУЩА	37
1941 РІК. ОСІНЬ. КИЇВ	107
РІК 1004. ВЕСНА. КИЇВ.....	127
1941 РІК. ОСІНЬ. КИЇВ	162
РІК 1004. ЛІТО. РАДОГОСТЬ	191
1941 РІК. ОСІНЬ. КИЇВ	251
РІК 1015. ПЕРЕДЗИМОК. НОВГОРОД.....	280
РІК 1014. ЛІТО. БОЛГАРСЬКЕ ЦАРСТВО	336
1965 РІК. ВЕСНА. КИЇВ.....	387
РІК 1014. ОСІНЬ. КОНСТАНТИНОПОЛЬ	409
1942 РІК. ЗИМА. КИЇВ.....	457
РІК 1015. СЕРЕДЛІТТЯ. НОВГОРОД	496
1966 РІК. ВЕСНА. КИЇВ.....	577
РІК 1026. ЛІТО. КОНСТАНТИНОПОЛЬ.....	610

РІК 1026. ПАДОЛИСТ. КИЇВ	671
1966 РІК. ПЕРЕД ВАКАЦІЯМИ. ЗАХІДНА НІМЕЧЧИНА	751
РІК 1028. ТЕПЛІНЬ. КИЇВ.	769
1966 РІК. ВАКАЦІЇ. ЗАХІДНА НІМЕЧЧИНА	814
РІК 1032. КИЇВ	831
1966 РІК. ЛІТО. КИЇВ.	878
РІК 1037. ОСІННІЙ СОНЦЕВОРОТ. КИЇВ.	896
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ.	946

